

Фраземіка Соломонових «Приповідок»

В основі образності народних фразеологізмів лежать спостереження над природою, тваринами, а найбільше – над життям і поведінкою людини. Традиційним для українського етносу є образно-метафоричне відображення в мові і культурі зв'язку людського тіла з осмисленням себе в цьому світі, а звідси й розуміння законів побудови довілля і всесвіту загалом. Назви частин людського тіла є найдавнішими, тому вони завжди вживаються в активному мовленні й мають особливий статус завдяки архаїчності. Особливої ваги дослідники надають соматизмам у складі фразеологічних одиниць. Саме фразеологізми із семантичними компонентами вносять образно-емоційну оцінку називаного, емоційно-експресивну інтенсифікацію цієї оцінки [1: 8].

Соматичний код культури співвідноситься з архетипними уявленнями людини, що, на думку О. Селіванової, є «способом засвоєння світу людиною – герменевтичним колом від самого себе до себе й екстраполяцією цього кола на довкілля» [2: 83]. Антропоцентризм фразеології – це спрямованість стійких одиниць на позначення світу людини. При цьому важлива роль у номінаційних процесах предметного світу належить соматизмам, оскільки свою оцінку людина завжди співвідносила з частинами власного тіла [3: 102–103].

Мета статті – проаналізувати особливості фразем із компонентами-соматизмами в конфесійному тексті – «Приповідках» т.зв. Римської Біблії. Вибір саме Римської Біблії мотивуємо бажанням дещо змінити стереотип звертатися частіше до перекладів Святого Письма П. Куліша (1903 р.) та І. Огієнка (1962 р.), ніж до Хоменкового, над яким, поряд з І. Хоменком, працювали І. Костецький, В. Барка та М. Орест-Зеров.

У тексті, авторство якого насоретська редакція приписує цареві Соломону, ми виявили фразеологічні одиниці з соматизмами *нога, кров, око, рука* (з партонімами *долоня, пальці), вухо, серце, язик, уста*.

Зупинимось детальніше на групах фразем із вищеназваними соматичними компонентами. Так, соматизм *нога* творить фраземи тільки з дієслівною семантикою: *звернути ногу зі стежки* (1.5), *ноги біжать до злого* (1.16), *до зла* (6.18), *зберегти ногу від пастки* (3.26), *вирівняти стежку для ноги* (4.26), *підставити ногу* (4.16), та ін., а натомість соматизм *кров* входить до складу іменникових: *кров невинна* (1.11), *власна кров* (1.18); прикметникової – *розумний*

той, у кого кров холодна (17.27); дієслівних – *кров проливати* (6.17), *пролити* (1.16) та прислівникової (*побиття*) *до крові* (20.30) фразеологізмів.

Фраземи із соматизмом **око** об'єктивують поняття, пов'язані з зором: *очі бачили* (25.7), *очі пильнують* (23.26); сприйняттям довколишнього світу: *в очах (чиїх)* (1.17), *не зникати з-перед очей* (3.21), *не відходити з-перед очей* (4.21), *відкрити очі* (20.13), *закривати очі* (на що) (28.27); особою: *горді очі* (6.17), *око, що глузує з батька* (30.17); інтенсивністю вияву дії: *як очей зіницю* (7.2).

Одиниці з компонентом **рука** в основному номінують різні аспекти процесуальності: *протягати руку* (1.24), *рука здоліє зробити* (3.27), *згорнути руки* (24.33), *руки надбали* (31.31), *руки уникають роботи* (21.25), *попастися в руки* (6.3), *звільнитись з рук* (6.5). Фраземи *в руках* (17.16), *власними руками* (31.13) мають адвербіальну семантику (*Навіщо гроші в руках дурня? Радо працює власними руками*).

Іменникові фразеологізми представлені одиницями *вчинок рук* (12.14), *рука трудящих*, *лінива рука* (12.24). Партонім *пальці* входить до складу фраземи, яка номінує процес запам'ятання чого-небудь: *собі до пальців їх (заповіді) прив'язи* (7.3). Партонім *долоня* творить фразеологізм на позначення безкорисливої допомоги: *Вона для вбогого розтуляє долоню, / нужденному подає руку* (31.20).

Переважна більшість фразем із компонентом **вухо** номінує процес сприйняття / несприйняття життєвого досвіду інших: *вухом уважаючи на мудрість* (2.2), *нахили вухо до моїх глаголів* (4.20), *прихили ухо твоє до розуму мого* (5.1), *до наставників моїх не похилив я вуха* (5.13), *хто відхилиє вухо, щоб не слухати закону, / того й молитва осоружна* (28.9). Фразеологізм *вухо, що чує* (20.12), *уважне вухо* (25.12) об'єктивують людину.

Соматизм **серце** входить до складу фразеологічних одиниць різної семантики. Це і субстантивні *нестале серце* (14.14), *лагідне серце* (14.30), *зле серце* (26.23), і ад'єктивні *жінка [...] хитра серцем* (7.10), *лукаві серцем* (11.20), і адвербіальні *всім серцем* (3.5), *в серці* (16.1). Найбільше дієслівних фразеологізмів, які об'єктивують різні аспекти процесуальності запам'ятання, – *серце береже* (3.1), *написати на таблиці серця* (3.3, 7.3), *сховати в осерді серця* (4.21); наміри – *схилити серце* (2.10), *серце кує задуми* (6.18), *серце хилиться* (7.25); міркування – *серце обдумує* (15.28), *серце обмірковує* (16.9); симпатії – *прихилити серце* (23.12); переживання, турботи – *взяти до серця* (24.32) тощо. У тексті зафіксовано також фразему-евфемізм на називання Бога: *Той, хто серця важить* (24.12).

Найбільшою фразеотворчістю відзначаються соматизми **уста, язик**. Звороти із цими компонентами експлікують поняття, пов'язані з мовленням,

спілкуванням, словом. Наприклад: *не відхилияйся від слів моїх уст* (4.5), *з уст моїх вийдуть слова правдиві* (8.6), *уста нещирі я ненавиджу* (8.13), *язик брехливий* (6.17). Кількісно переважають фрази з негативною конотацією, хоча наявні й позитивно забарвлені одиниці: *язик праведника* (10.20), *язик мудрих* (12, 18).

Фразеологізми із партонімами **язик, уста** здебільшого позначають мовленнєву діяльність, що є однією з найважливіших ознак концепту «людина». На думку О. Селіванової, когнітивне моделювання цієї ознаки «передбачає встановлення якісних, кількісних характеристик мовних дій, їхніх інтракціональних типів, модальних та аксіологічних показників, різновидів об'єктного спрямування дії тощо, а також мовної репрезентації цієї концептосфери» [2: 125].

На позначення процесу говоріння маємо такі одиниці: *уста виповідають* (8.7), *уста кажуть* (23.16), *відкрити уста* (31.8, 31.9), *відкривати уста* (31.26), *плід уст* (13.2), *відповідь язика* (16.1).

Значно більше фразеологізмів на позначення мовців та абстрактних понять: *язик брехливий* (6.17), *уста нещирі* (8.13), *уста правдиві* (10.18), *розбещений язик* (2.12), *уста розумні* (14.7).

Отже, проаналізовані фрази з компонентами-соматизмами об'єктивують реалії дійсності через фразеологічну картину світу, номінуючи процесуальність, сприйняття – несприйняття людиною життєвого досвіду інших.

Література

1. Демський М. Т. Українські фрази й особливості їх творення. – Львів–Краків–Париж, 1994. – 62 с.
2. Селіванова О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти): Монографія. – К. – Черкаси, 2004. – 276 с.
3. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови. – К., 1973. – 280 с.

Джерела

Святе Письмо Старого і Нового Завіту: повний переклад здійснений за оригінальними єврейськими, арамейськими та грецькими текстами. – Рим, 1988.

Orest PILKO

Phrasemicon of Solomon's Proverbs

In the article the author analyzes the phraseological units from Solomon's proverbs, focusing most attention on ones with somatic components. For the source edition the translation of the Bible by I. Khomenko has been chosen (the «Roman Bible»). The

semantic and grammatical aspect, objectification of reality through the phraseological map of the world, nomination of procedurality, and perception / non-perception of experience of human life has under you special consideration.

The somatic code of culture corresponds with archetypical imagination of man. The anthropocentrism of phraseology is seen as a set of constants defining the microcosm, the nominational processes having as their important component the so called «somatism», because human evaluation has always been done with references to the parts of human body.

The author asserts that the phraseological unit with somatism «mouth» is the most widely used one in Solomon's proverbs.

Марина Серебряк

Репрезентація екстралінгвальної інформації в ареальних фразеологічних словниках

Одним із найважливіших питань сучасної діалектної фразеографії є визначення обсягу й основних завдань словникової статті. З одного боку, залучення додаткової інформації до словника дозволяє розширити поняттєвий зміст фраземи, розкрити її конотацію, стилістичну маркованість, образну підоснову, особливості ситуативно-мовленнєвого використання тощо. Усвідомлення цього ще в II пол. XIX ст. сприяло створенню фундаментальних праць В. Даля, Б. Грінченка, І. Франка. З іншого боку, розширення словникової статті, за словами Н. Шведової, створює глибоке протиріччя між її широким колом завдань та жанровими обмеженнями [7: 7], такими як стислість та економність [2: 52]. Відтак постає потреба в компромісному вирішенні проблеми залучення додаткової інформації та «економних» способів її лексикографічного представлення.

Цінні практичні внески в розвиток фразеографії зробили В. Мокієнко, Р. Яранцев, В. Ужченко, Д. Ужченко, В. Чабаненко, Г. Аркушин та ін. Визначними в теоретичному плані є дослідження Б. Ларіна, О. Бабкіна, А. Бушуя, М. Умарходжаєва, Л. Скрипник, В. Мокієнка, В. Білоноженко, В. Жайворонка